

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2025. № 6.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.6.82>

УДК 335.2:339:5

*О. С. Іванишина,
к. е. н., доцент, завідувач кафедри адміністрування податків,
Державний податковий університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4495-7475>*

*О. О. Мускіна,
к. е. н., доцент кафедри адміністрування податків,
Державний податковий університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-8029-9423>*

*А. О. Купріянова,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Державний податковий університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-0264-0420>*

ОЦІНКА ФІСКАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ

*О. Ivanyshyna,
PhD in Economics, Associate Professor, Head of the Department of Tax
Administration, State Tax University
О. Myskina,
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Tax Administration,
State Tax University
А. Kupriianova,
A student of the first (bachelor's) level of higher education, State Tax University*

ASSESSMENT OF THE FISCAL EFFICIENCY OF CUSTOMS PAYMENTS

У статті досліджено динаміку митних надходжень до бюджету України впродовж 2018–2024 років із урахуванням макроекономічних та політичних викликів, зокрема впливу повномасштабної війни. Проаналізовано структурні складові митних платежів, їхню роль у формуванні дохідної частини державного бюджету та особливості адміністрування в умовах воєнного стану. Виокремлено ключові фактори, що зумовили зміни у надходженнях: валютні коливання, розвиток зовнішньоекономічної діяльності, впровадження податкових пільг, зміни митного законодавства та цифрова трансформація митної служби. На основі проведеного аналізу запропоновано напрями вдосконалення державної політики у сфері митного регулювання з метою підвищення ефективності митного адміністрування, забезпечення фіскальної стабільності та створення сприятливого середовища для розвитку міжнародної торгівлі.

The article carries out a thorough study of the dynamics of customs revenues to the budget of Ukraine in 2018-2024, taking into account the impact of macroeconomic fluctuations, global shocks, and transformations of the domestic market in the context of armed aggression. Particular attention is paid to the analysis of the composition of customs payments, which include import duties, excise tax on imported goods, and value-added tax on imports, with an emphasis on their share in total budget revenues and the dynamics of changes during the period under study. The author outlines the role of duties as an instrument not only of the fiscal function, but also of the foreign economic activity regulator, which is especially important in the context of reconfiguring logistics chains and reducing traditional trade routes. It is determined that the volume of revenues from import duties decreased in some years under the influence of temporary cancellation of customs duties on strategic military and humanitarian goods. The article examines the specifics of customs administration in crisis conditions: adaptation of clearance procedures, changes in customs rates, and prioritization of critical imports. The effectiveness of digital tools, in particular automated risk

management systems, electronic declaration, and the functioning of the «single window» system in the field of goods control, is assessed.

A number of systemic barriers have been identified, including a lack of technical resources at customs, low levels of automation in certain regions, and limited human resources. A number of strategic directions for improving customs regulation are proposed, including investments in the technical re-equipment of customs infrastructure, increasing transparency of procedures, and strengthening the institutional capacity of the customs service. The article considers the role of digital transformation in increasing the transparency of customs control and reducing corruption risks, in particular through the introduction of automated risk analysis systems, electronic document management, and integration of IT solutions into a single window for cargo handling. In the future, effective customs administration should become not only a tool for fiscal revenues, but also an important factor in the development of a competitive national economy that integrates into global logistics and trade chains.

Ключові слова: *авторизований економічний оператор, акцизний податок, бюджет, експорт, зовнішньоекономічна діяльність, імпорт, мито, митні надходження, ПДВ, фіскальна ефективність, цифровізація митних процедур.*

Keywords: *authorized economic operator, excise tax, budget, exports, foreign economic activity, imports, customs duty, customs revenues, VAT, fiscal efficiency, digitalization of customs procedures.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасних умовах нестабільного економічного середовища, що ускладнене повномасштабною війною, особливої актуальності набуває питання ефективного функціонування системи митних платежів як одного з ключових джерел наповнення державного бюджету України. Митні платежі відіграють не лише фіскальну,

а й регуляторну роль, забезпечуючи захист внутрішнього ринку та сприяючи інтеграції у світову економіку. Однак в умовах воєнного стану та пов'язаних із ним викликів - зокрема скорочення обсягів зовнішньої торгівлі, податкових пільг, законодавчих змін і логістичних ускладнень - виникає необхідність глибокого аналізу динаміки митних надходжень та виявлення чинників, що формують їх обсяг. Важливо також визначити потенціал системи митного адміністрування для адаптації до кризових умов і забезпечення стабільного бюджетного фінансування. Відтак, дослідження митних надходжень у ретроспективі 2018-2024 років дозволяє сформулювати обґрунтовані висновки щодо ефективності реалізованої митної політики та окреслити стратегічні напрями її подальшого вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях українських науковців приділяється значна увага вивченню митних платежів як дієвого інструмента державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. У працях таких авторів, як Бороденко Т., Іщук Ю., Огородник Є., Люба О., Тімошенко Н., Дідик О., Смоляр Л. та Оніщик Ю. акцентується увага на багатовимірності функцій митної політики. Дослідження в цій площині акцентують увагу на необхідності забезпечення митної безпеки, захисту економічних інтересів держави та зміцнення національної економіки в умовах глобалізаційних викликів. Крім того, митні надходження розглядаються як вагомий компонент дохідної частини бюджету, що відіграє ключову роль у фінансовій стабільності країни.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою роботи є комплексний аналіз динаміки надходжень митних платежів до державного бюджету України у період з 2018 по 2024 роки, а також визначення ключових чинників, що вплинули на їх зміну протягом досліджуваного періоду.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах формування державного бюджету України митні надходження відіграють важливу роль як стабільне джерело наповнення дохідної частини бюджету. Їх обсяги значною мірою залежать від економічної ситуації в країні, рівня

зовнішньоекономічної активності, торговельної політики та змін у податково-митному законодавстві. Особливої актуальності дослідження набуває в умовах воєнного стану та повномасштабної збройної агресії росії проти України, що суттєво вплинули на обсяги митних надходжень, структуру імпорту та підхід держави до регуляторних інструментів.

У контексті бюджетної системи України митні платежі відіграють вагомий роль як складова частина доходів держави, формуючи стабільне джерело фінансових ресурсів. Вони надходять до бюджету внаслідок здійснення зовнішньоекономічної діяльності та регулюються чинним митним законодавством. З теоретичної точки зору митні платежі становлять обов'язкові податкові або неподаткові збори, що справляються при переміщенні товарів і транспортних засобів через митний кордон України [8].

Структура митних надходжень до державного бюджету України охоплює кілька ключових складових, кожна з яких виконує як фіскальну, так і регуляторну функцію [10].

- Ввізне (імпортне) мито, є традиційним елементом митно-тарифного регулювання. Його роль полягає не лише у формуванні бюджетних ресурсів, а й у забезпеченні захисту вітчизняного виробника від надмірної конкуренції з боку імпортової продукції.

- Вивізне (експортне) мито, яке застосовується до певних категорій товарів при їх вивезенні за межі країни. Його функція - стримування експорту стратегічно важливої продукції або сировини з метою забезпечення потреб внутрішнього ринку.

- Акцизний податок на імпортовані товари, який справляється переважно з підакцизної продукції - алкоголю, тютюну, пального тощо. Він виконує подвійне завдання: забезпечує наповнення бюджету та водночас регулює споживання соціально чутливих товарів.

- Податок на додану вартість (далі - ПДВ), що справляється при ввезенні товарів на митну територію України, формує значну частину загального

обсягу митних надходжень. Його стягнення є обов'язковим етапом митного оформлення й має як фіскальне, так і економічне значення [9; 8].

Крім того, до складових митних надходжень належать додаткові платежі, до яких відносять: плату за здійснення митного оформлення, екологічний податок на ввезення транспортних засобів, адміністративні збори тощо. Сукупність цих компонентів формує склад митних платежів, які відіграють вагомую роль у забезпеченні фінансової стабільності держави та реалізації її економічної політики.

З точки зору бюджетної класифікації, митні платежі становлять істотну частину доходів Державного бюджету України, забезпечуючи щорічно від 20% до 40% усіх податкових надходжень (залежно від періоду). Їх фіскальне значення зростає в умовах обмежених внутрішніх джерел доходів і необхідності фінансування соціальних та оборонних видатків, особливо в періоди економічних потрясінь, зокрема війни чи глобальних криз. Також важливо зазначити, що стабільність і передбачуваність митних надходжень залежить від валютного курсу, обсягів імпорту, зміни митного законодавства та міжнародної торгівельної кон'юнктури [11].

Оскільки структура митних платежів в Україні охоплює декілька ключових складових - зокрема мито, акцизний податок, а також податок на додану вартість, що справляється при імпорті товарів, робіт і послуг, - доцільним є їх комплексний аналіз. Для повного розуміння ролі митних надходжень у формуванні державного бюджету необхідно оцінювати як їх загальну вагу в доходах бюджету, так і частку у складі податкових надходжень, що зображено на рис. 1. Такий підхід дозволяє об'єктивно визначити фіскальне значення митної складової в бюджетній системі країни.

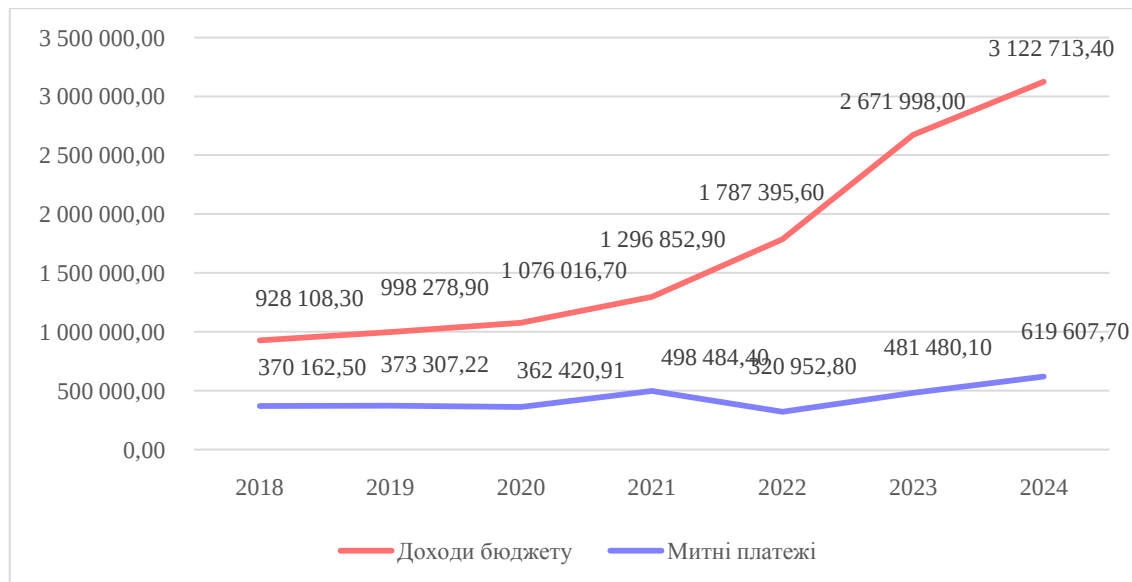

Рис. 1. Динаміка митних платежів у доходах державного бюджету України, з 2018 - 2024 роки, млн. грн.

Джерело: сформовано авторами на основі [4; 5].

У перший рік повномасштабної війни Україна зіткнулася з серйозними викликами, які суттєво вплинули на зовнішньоекономічну активність, що, у свою чергу, зумовило зниження фіскального значення митних платежів. Згідно з офіційними даними, протягом 2022 року до державного бюджету надійшло 320 952,8 млн грн митних надходжень. Проте вже у 2023 році обсяг цих надходжень зріс до 481 480,1 млн грн, що вказує на поступове відновлення ролі митних платежів у структурі бюджетних доходів, а у 2024 році надходження склали вже 619 607,7 млн грн. З огляду на це, доцільним є аналіз частки митних надходжень як у загальних доходах бюджету, так і в сукупних податкових надходженнях, що представлено на рисунку 2 [4; 5].

Аналізуючи дані, наведені на рисунку 2, можна зробити висновок щодо змін частки митних надходжень у структурі державного бюджету загалом та в межах податкових надходжень зокрема. За весь період дослідження митні платежі не перевищували 40% у загальній структурі доходів бюджету, проте стабільно займали вагоме місце у складі податкових надходжень - близько половини їх обсягу.

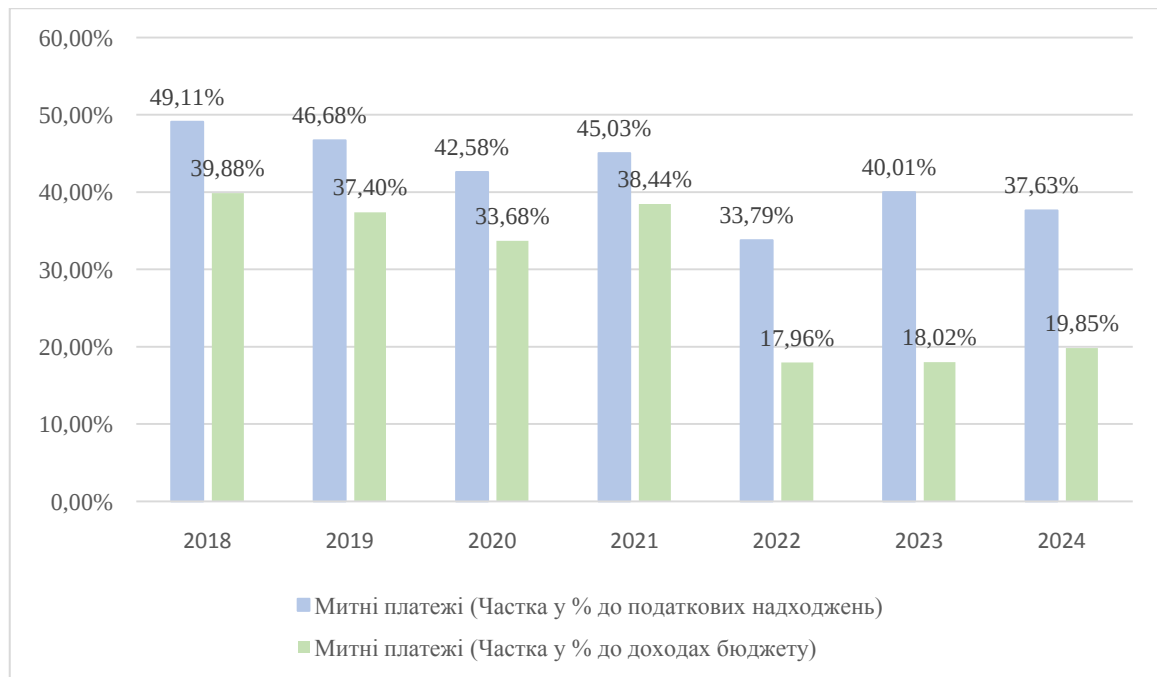

Рис. 2. Частка митних платежів у податкових надходженнях та доходах бюджету за 2018- 2024 роки, %

Джерело: сформовано авторами на основі [4; 5].

До початку повномасштабного вторгнення максимальний показник у структурі доходів був зафіксований у 2018 році - 39,88%, а мінімальний - у 2020 році на рівні 33,68%. Після початку воєнних дій спостерігається різке зниження частки митних надходжень у загальних доходах бюджету: у 2022 році вона становила лише 17,96%, що на 15,72% менше, ніж у 2020 році, та на 20,48% менше порівняно з 2021 роком. Це свідчить про суттєвий вплив військових дій на фіскальну ефективність митної системи та загальну структуру бюджетних надходжень [4; 5].

Окремої уваги заслуговує аналіз митних платежів у контексті податкових надходжень. У досліджуваний період ці надходження стабільно становили значну частину від загального обсягу податків. Хоча чіткої тенденції до зростання або зниження визначити не вдається, варто наголосити, що до 2022 року митниця забезпечувала майже половину податкових надходжень - зокрема, у 2018 році цей показник досяг 49,11%. Найнижчий рівень був зафіксований у 2020 році - 42,58%.

Початок повномасштабної агресії спричинив зниження частки митних надходжень у податкових доходах до 33,79% у 2022 році. Однак уже у 2023 році простежується позитивна динаміка: показник зріс до 40,01%, що свідчить про поступове відновлення ролі митниці у формуванні податкових надходжень. Прогнозовано у 2024 році частка митних платежів у податкових доходах склала 37,63%, що вказує на стабілізацію ситуації та поступове зміцнення фінансового потенціалу митної системи [4; 5].

Розглянемо динаміку надходжень митних платежів, за класифікацією, до державного бюджету України за останні 7 років.

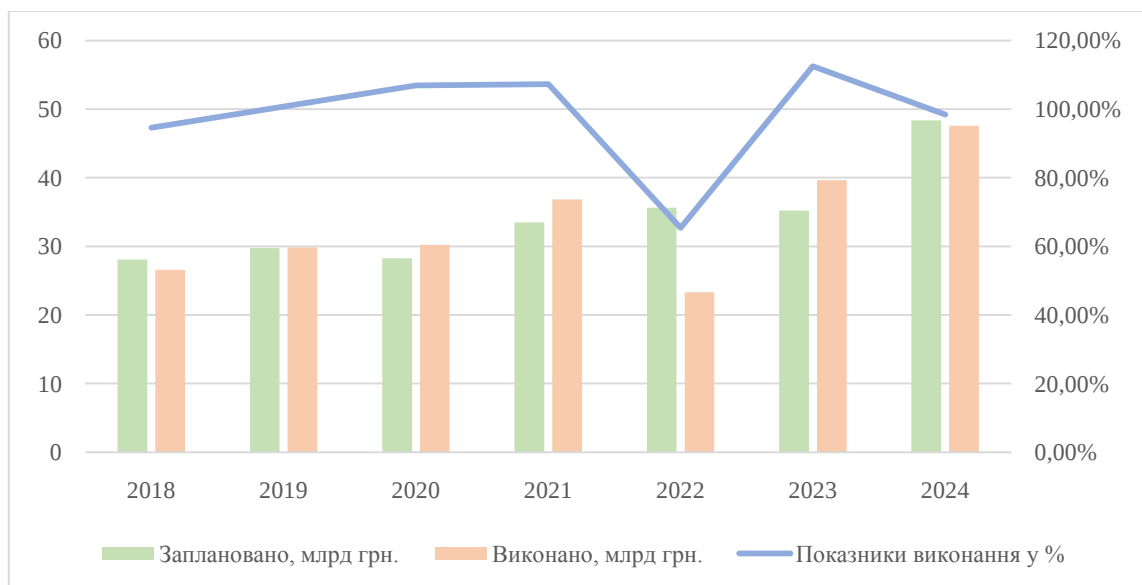

Рис. 3. Надходження ввізного мита у період 2018–2024 роки

Джерело: сформовано авторами на основі [4; 5].

У період з 2018 по 2024 рік надходження до бюджету України від ввізного мита, представлений на рисунку 3, демонстрували помірну, але стабільну тенденцію до зростання до 2021 року включно. Зокрема, у 2018 році запланований обсяг надходжень становив близько 28 млрд грн, тоді як фактичні надходження дещо поступалися прогнозованим. Проте у 2019–2020 роках спостерігалася позитивна динаміка: обсяги виконання перевищували або відповідали плану, що свідчить про стабільне функціонування зовнішньої торгівлі та дієвий механізм митного адміністрування в умовах довоєнного періоду.

Однак вже у 2022 році відбулося різке падіння фактичних надходжень (до 23 млрд грн при плані в 35 млрд грн), що безпосередньо корелює з початком повномасштабної війни та відповідною фіскальною політикою держави, спрямованою на звільнення критичного імпорту від оподаткування, що мало на меті підтримати економічну життєздатність країни в умовах воєнного стану. Також значну роль відіграли логістичні обмеження, скорочення обсягів імпорту та валютні коливання, що вплинули на базу оподаткування.

Найвищий рівень виконання планових показників зафіксовано у 2023 році, де фактичне надходження склало майже 40 млрд грн при плані у 35 млрд грн, що відображає понад 110% виконання. Цей рік свідчить про пожвавлення імпортних операцій, часткове відновлення фіскальної функції митниці, а також про посилення контролю та цифровізацію процедур митного оформлення. Подібна позитивна динаміка зберігається і в 2024 році, коли рівень виконання плану майже досяг 100%, демонструючи високу адаптивність митної системи до умов тривалого воєнного конфлікту [4; 5].

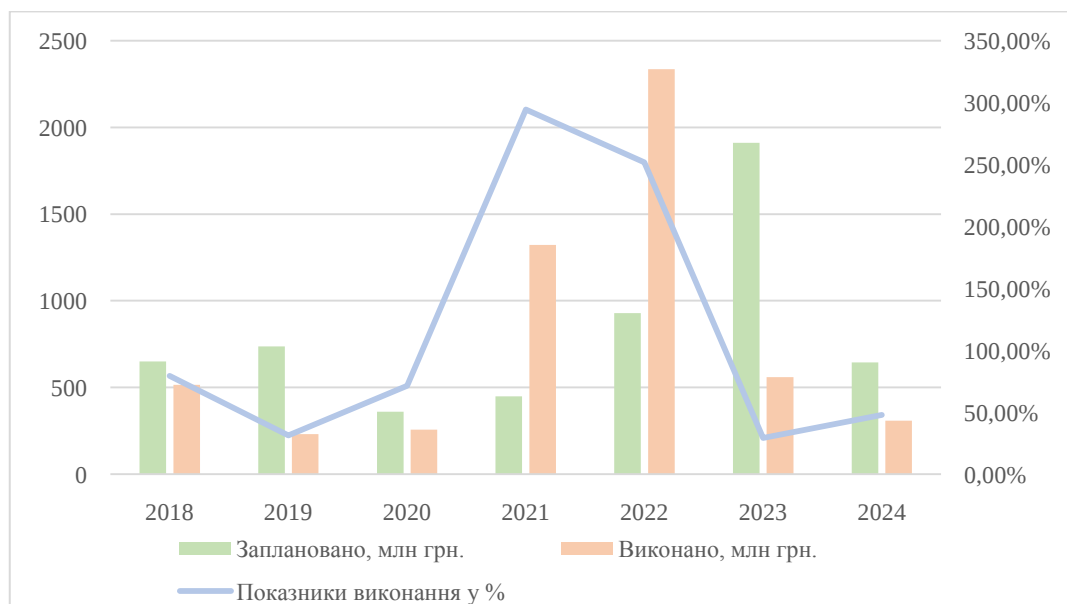

Рис. 4. Надходження вивізного мита у період 2018-2024 роки

Джерело: сформовано авторами на основі [4; 5]

Найбільш виразна волатильність спостерігається саме у сфері вивізного мита, що представлено на рисунку 4. На початку аналізованого періоду (2018-2020 рр.) обсяги як запланованих, так і фактичних надходжень були відносно низькими (до 700 млн грн), однак уже у 2021 році почалося стрімке зростання. Пік припав на 2022 рік, коли фактичні надходження перевищили 2,3 млрд грн, що більш ніж у 2,5 рази перевищило запланований обсяг.

Подібне суттєве перевиконання планових показників (до 300%) зумовлено передусім сплеском експорту стратегічно важливих товарів, що підлягали обкладанню вивізним митом. Йдеться, зокрема, про металургійну продукцію, сільськогосподарську сировину та окремі ресурси, експорт яких значно активізувався внаслідок як зміни структури зовнішньої торгівлі, так і зростання світових цін на ці групи товарів. Підвищення митної вартості експорту та попит на українську продукцію на зовнішніх ринках сприяли рекордному зростанню фактичних надходжень від вивізного мита, що суттєво перевищило заплановані обсяги. Водночас певну роль відіграти тимчасові урядові рішення щодо фіскального стримування експорту окремих критично важливих ресурсів, що дозволило збільшити надходження до бюджету.

У 2023 році надходження різко знизилися до менш ніж 600 млн грн, що відповідає лише 30% від очікуваного плану. У 2024 році ситуація частково стабілізувалася, але тенденція скорочення зберігається [4; 5].

Щодо акцизного податку з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (алкоголь, тютюн, пально-мастильні матеріали, транспортні засоби), то впродовж 2018-2021 років спостерігався плавний приріст як запланованих, так і фактичних надходжень. У 2021 році обсяг виконання перевищив 100%, що вказує на зростання споживання або активізації імпорту підакцизної продукції

Однак у 2022 році ситуація різко змінилася - обсяги фактичного надходження впали до 42 млрд грн, що становить лише 60% від планового значення. Ймовірною причиною є як скорочення імпорту, так і активізація

«тіньового» ввезення товарів в умовах воєнного часу. У 2023-2024 роках спостерігалось часткове відновлення, коли обсяг надходжень знову досягав 90-100% від плану (рис. 5) [4; 5].

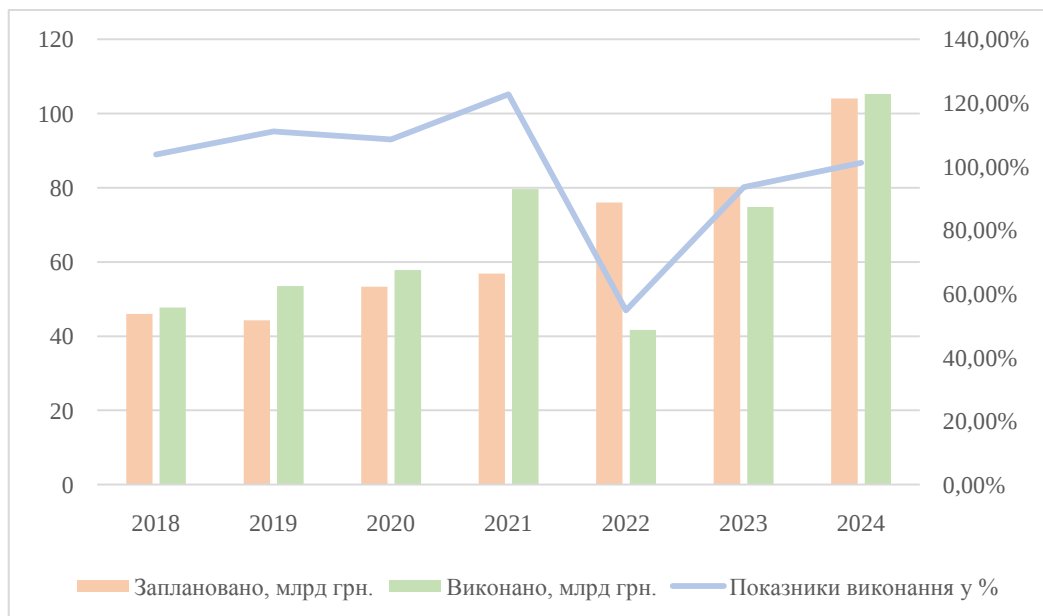

Рис. 5. Надходження акцизного податку з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) у період 2018-2024 роки

Джерело: сформовано авторами на основі [4; 5].

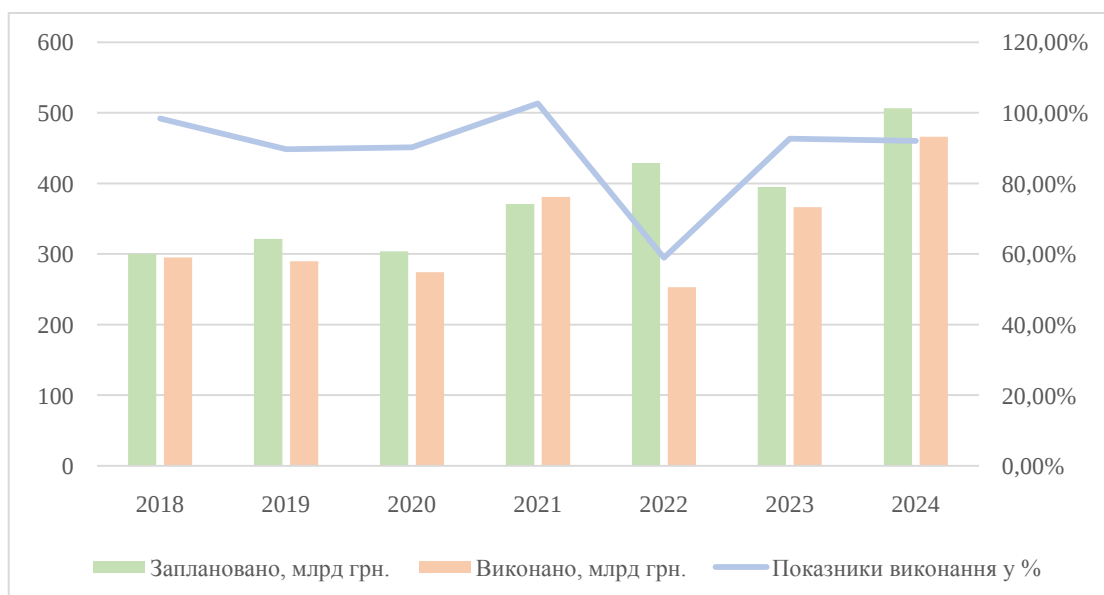

Рис. 6. Надходження податку на додану вартість (ПДВ) з імпортованих товарів у період 2018-2024 роки

Джерело: сформовано авторами на основі [4; 5].

Податок на додану вартість (ПДВ) з імпортованих товарів традиційно є основним джерелом митних надходжень до державного бюджету України. Його питома вага в структурі загальних митних платежів є найбільшою, що зумовлено характером адміністрування ПДВ при перетині митного кордону. Упродовж 2018-2021 років спостерігалось відносно стабільне зростання як запланованих, так і фактичних надходжень, при цьому показники виконання плану коливалися в межах від 89% до 102%. Найвищого рівня фактичного виконання було досягнуто у 2021 році - 380,7 млрд грн, що становило 102,65% від плану. Це свідчить про активізацію зовнішньоекономічної діяльності, збільшення обсягів імпорту та підвищення митної вартості товарів у відповідний період.

Однак у 2022 році динаміка різко змінилася. Після початку повномасштабної агресії, запровадження воєнного стану та порушення логістичних ланцюгів, обсяги імпорту скоротилися, що спричинило суттєве падіння надходжень - лише 253,1 млрд грн проти запланованих 429,1 млрд грн. Це відповідає рівню виконання лише 58,96%. Варто зазначити, що саме цей рік став переломним у контексті митного адміністрування та податкової мобілізації: значна частина товарів, які ввозились для потреб оборони та гуманітарної підтримки, тимчасово звільнялась від оподаткування, що також вплинуло на кінцевий результат.

У 2023-2024 роках намітилася позитивна динаміка часткового відновлення надходжень. Зокрема, у 2023 році було зібрано 366,2 млрд грн (92,72% від плану), а в 2024 році - вже 466,1 млрд грн, що становить 92,04% від запланованих обсягів. Незважаючи на те, що абсолютні показники зростали, рівень виконання залишався нижчим за довоєнні значення, що може свідчити як про обережність у плануванні, так і про поступове відновлення імпортової активності в умовах обмеженого економічного потенціалу [4; 5].

Оцінювання факторів, що впливають на надходження митних платежів, відіграє ключову роль як для фінансової стабільності держави, так і для

стратегічного управління зовнішньоекономічною діяльністю. По-перше, митні надходження становлять суттєву частину дохідної частини бюджету, тому їх детальний аналіз дозволяє органам державної влади здійснювати обґрунтоване планування та прогнозування бюджетних ресурсів. Вивчення впливу тарифної політики та змін у торговельному регулюванні сприяє розробці збалансованих підходів до досягнення позитивного торговельного балансу та підтримки сталого економічного зростання.

Крім того, мито виконує функцію інструмента торговельної політики, за допомогою якого держава може регулювати конкурентне середовище на внутрішньому ринку, стимулювати розвиток національного виробництва та захищати економічні інтереси країни. Знання механізмів впливу митної політики на різні галузі економіки дозволяє формувати умови, сприятливі як для внутрішніх суб'єктів господарювання, так і для зовнішніх партнерів.

Також аналіз чинників, що впливають на митні надходження, є важливою складовою в контексті протидії незаконному обігу товарів і фальсифікату. Це підвищує ефективність контролю за переміщенням товарів через митний кордон і сприяє прозорості міжнародної торгівлі. Таким чином, комплексне вивчення впливу різних чинників на митні надходження слугує не лише засобом оптимізації фіскальної політики, а й інструментом підтримки економічної безпеки та конкурентоспроможності держави [9; 10].

У довоєнний період надходження митних платежів до бюджету України визначалися низкою економічних чинників, серед яких ключову роль відігравали динаміка валютного курсу та активність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Зростання кількості учасників ЗЕД прямо впливало на обсяги митних надходжень: зі збільшенням кількості суб'єктів зростала кількість зовнішньоторговельних операцій, що, відповідно, сприяло зростанню обсягів сплачених митних платежів.

У зазначений період значного зниження митних тарифів не відбувалося, за винятком поступового зменшення ставок у межах реалізації положень Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. В межах цієї угоди

передбачалося поетапне зниження митних ставок на імпорту товарів з країн-членів ЄС, що мало на меті сприяти розвитку вільної торгівлі.

Аналіз структури учасників ЗЕД свідчить про домінування певних галузей в експортній та імпордній діяльності. Так, серед експортерів найбільшу частку складали підприємства оптової та роздрібної торгівлі - 37% у 2020 році та 38% у 2021 році. Значну роль також відігравала переробна промисловість (41% у 2020 році, 40% у 2021) та сільське господарство (відповідно 12% і 11%). Що стосується імпортерів, то провідну позицію тут займала оптова й роздрібна торгівля - 57% у 2020 році та 58% у 2021. Крім того, у структурі імпорту вагоме місце посідала переробна промисловість (21% в обидва роки), а також сфера транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності (по 5% у 2020 та 2021 роках) [2; 7].

Одним із ключових чинників, що призвів до зниження обсягів митних надходжень до державного бюджету, стало запровадження воєнного стану в Україні 24 лютого 2022 року. Початок повномасштабної агресії росії проти України та активні бойові дії суттєво обмежили здійснення зовнішньоторговельної діяльності, фактично зупинивши значну частину імпордно-експортних операцій. У межах воєнного режиму було прийнято низку рішень, спрямованих на забезпечення потреб сектору безпеки та оборони, що передбачали звільнення певних категорій товарів від сплати митних платежів. Зокрема, автомобілі, дрони, засоби індивідуального захисту та інше обладнання, призначене для потреб Збройних Сил України, оформлювалося без застосування митного оподаткування.

У березні 2022 року Верховна Рада України ухвалила законодавчі зміни, які надали додаткові податкові пільги для бізнесу. Основна мета полягала у підтримці економіки під час війни та стримуванні цін на пальне. Відповідно до змін, на період дії воєнного стану було запроваджено нульову ставку акцизного податку на пальне, а також знижено ставку ПДВ з 20% до 7% [1; 6].

Крім того, у квітні 2022 року було ініційовано тимчасову практику безмитного ввезення транспортних засобів, що також суттєво вплинуло на динаміку надходжень. Так, у квітні надходження до бюджету становили 12,33 млрд грн, при цьому обсяг митних платежів складав лише 0,41 млрд грн. Після припинення дії нульового розмитнення у червні, вже у липні до бюджету надійшло 25,33 млрд грн, а сума надходжень від мита зросла до 2,03 млрд грн [5].

У листопаді 2022 року було внесено чергові законодавчі зміни, які передбачали звільнення від митного оподаткування ввезення генераторів та павербанків для населення. У період дії цих пільг спостерігалось незначне зростання обсягів митних надходжень, однак лише після завершення преференційної політики показники почали демонструвати тенденцію до відновлення.

З 1 липня 2023 року уряд повернув податкове навантаження на пальне до довоєнного рівня: ставка ПДВ знову становить 20%, а акцизні податки на бензин і дизельне паливо - 213 євро та 139,5 євро за 1000 літрів відповідно. Таке рішення сприяло зростанню обсягів надходжень від акцизного податку, що частково компенсувало попереднє зниження митних доходів [6; 11].

Шляхи удосконалення адміністрування митних платежів в умовах збройного конфлікту мають бути комплексними та адаптивними до поточної ситуації. Насамперед важливим кроком є забезпечення стабільного функціонування митної інфраструктури, включаючи охорону митних постів і гарантування безпеки персоналу. Не менш актуальним є налагодження міжвідомчої взаємодії - особливо з органами оборони, фінансів та економіки - для скоординованого управління кризовими процесами та оперативного відновлення повноцінної діяльності митної системи.

Одним із ключових векторів трансформації митної системи України в останні роки стала цифровізація процедур. Завдяки переходу до електронного документообігу суттєво знизився час, необхідний для оформлення вантажів, що, у свою чергу, мінімізувало можливості для

корупційних зловживань. Запровадження концепції «єдиного вікна» дало змогу суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності здійснювати взаємодію з усіма контролюючими органами через єдиний цифровий канал, що істотно спростило процес митного оформлення [1; 11].

Застосування автоматизованого аналізу даних та електронного декларування суттєво підвищило оперативність обробки митних декларацій, сприяло більш точному розрахунку митних зборів і дозволило посилити ризик-орієнтований підхід до контролю. Завдяки впровадженню системи управління ризиками вдалося скоротити частку фізичних оглядів вантажів, що значно підвищило ефективність митного контролю.

Серед основних напрямів реформи митної сфери також слід виокремити створення сприятливого середовища для легального бізнесу шляхом спрощення митних процедур. Одним із важливих кроків у цьому напрямі стало запровадження інституту авторизованих економічних операторів (АЕО), що забезпечує компаніям, які пройшли відповідну сертифікацію, низку процедурних переваг - зокрема, пришвидшене оформлення вантажів та зниження рівня контролю. За даними на лютий 2025 року, статус АЕО вже отримали понад 80 українських підприємств [3].

Додатковим механізмом підвищення ефективності є використання попереднього декларування товарів, що дозволяє значно знизити тривалість перебування вантажів на кордоні (до 30-40% порівняно з традиційними схемами) та сприяє покращенню логістичних процесів. У сукупності зазначені інновації не лише підвищують якість зовнішньоекономічної діяльності, а й зміцнюють інвестиційну привабливість України в умовах глобальної конкуренції.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. У період 2018-2024 років митні надходження до бюджету України демонстрували як етапи поступового зростання, так і періоди значних коливань, що були зумовлені як внутрішніми, так і зовнішніми факторами. До 2022 року спостерігалася відносна стабільність та позитивна динаміка

надходжень, пов'язана з активізацією зовнішньоекономічної діяльності, розширенням кола учасників ЗЕД, а також удосконаленням процедур адміністрування митних платежів. Водночас із початком повномасштабного вторгнення країни агресора в Україну у 2022 році митні надходження зазнали суттєвого спаду через дестабілізацію логістичних ланцюгів, зменшення обсягів імпорту та впровадження низки податкових преференцій на критично важливі товари, зокрема для потреб оборони.

До ключових чинників, що впливали на динаміку митних надходжень у досліджуваному періоді, слід віднести: коливання валютного курсу, зміну обсягів зовнішньої торгівлі, наявність міжнародних угод про вільну торгівлю, зміну ставок мит і податків, а також впровадження воєнного стану з відповідними податковими послабленнями. Важливу роль відіграли й процеси електронізації митних процедур, зокрема автоматизоване декларування, застосування системи управління ризиками, що забезпечили вищу прозорість та контроль за надходженнями.

Митна політика в зазначений період виявилася важливим елементом бюджетного процесу, адже митні надходження залишаються одним із ключових джерел поповнення державної скарбниці. Через свою фіскальну та регуляторну функції вона суттєво впливає на формування доходної частини бюджету, а також сприяє створенню рівних умов для ведення зовнішньої торгівлі.

Удосконалення державної політики в сфері митного регулювання має відбуватися за такими напрямками: подальша цифровізація митних процедур, зменшення ручного втручання у процеси оформлення, розвиток інституту авторизованих економічних операторів, а також забезпечення правової визначеності та стабільності умов ведення ЗЕД. Особливої актуальності набуває посилення аналітичної та прогностичної функції митних органів, що дозволить своєчасно реагувати на зовнішні виклики та забезпечити стійкість надходжень у майбутньому.

Література

1. Бороденко Т. Сучасний стан адміністрування митних платежів в Україні. *Grail of Science*. 2023. № 24. С. 84-90. URL: <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/article/view/841> (дата звернення: 03.05.2025).
2. ВІ – Показники зовнішньої торгівлі України. *Державна митна служба України*: веб-сайт. URL: <https://bi.customs.gov.ua/uk/trade/payments> (дата звернення: 01.05.2025).
3. Вже 80 компаній можуть користуватися спрощеним митним режимом в Україні. *Liga zakon*: веб-сайт. URL: https://biz.ligazakon.net/news/234106_vzhe-80-kompany-mozhut-koristuvatisya-sproshchenim-mitnim-rezhimom-v-ukran (дата звернення: 28.04.2025).
4. Доходи держбюджету України. *Мінфін*: веб-сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/> (дата звернення: 03.05.2025).
5. Державний веб-портал бюджету для громадян. *Open Budget*: веб-сайт. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes> (дата звернення: 28.04.2025).
6. Іщук Ю. А., Огородник Є. І. Механізм дії тарифної системи в Україні: вплив на зовнішньоекономічну діяльність. *Modern Economics*. 2024. № 48. С. 47-55. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/20592> (дата звернення: 27.04.2025).
7. Люба О. Митна вартість товару: проблемні аспекти та шляхи їх вирішення. *Вісник економіки*. 2022. № 2. С. 171-185. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/46007> (дата звернення: 03.05.2025).
8. Митний кодекс України: Кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI: станом на 20 квітн. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 01.05.2025).
9. Оніщик Ю. В. Митні платежі як системоутворювальні категорії митного законодавства України та Європейського Союзу. *Нове українське право*. 2022. Т. 2, № 6. URL:

<http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/397/351> (дата звернення: 04.05.2025).

10. Славкова А. А., Ібрагімов Е. Р. Еволюція структурно-функціональних характеристик доходів Державного бюджету України. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 8. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14942386> (дата звернення: 27.04.2025).

11. Тімошенко Н., Дідик О., Смоляр Л. Митна політика України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. № 61. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-56> (дата звернення: 03.05.2025).

References

1. Borodenko, T. (2023), “The current state of customs payments administration in Ukraine”, *Grail of Scienc*, [Online], vol. 24, pp. 84-90, available at: <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/article/view/841> (Accessed 3 May 2025).

2. State Customs Service of Ukraine (2023), “BI - Foreign trade indicators of Ukraine”, available at: <https://bi.customs.gov.ua/uk/trade/payments> (Accessed 1 May 2025).

3. Liga zakon (2025), “Already 80 companies can use the simplified customs regime in Ukraine”, available at: https://biz.ligazakon.net/news/234106_vzhe-80-kompany-mozhut-koristuvatisya-sproshchenim-mitnim-rezhimom-v-ukran (Accessed 28 April 2025).

4. Ministry of Finance (2025), “State budget revenues of Ukraine”, available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/> (Accessed 3 May 2025).

5. Open Budget (2025), “State budget web portal for citizens”, available at: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes> (Accessed 28 April 2025).

6. Ishchuk, Yu.A. Ohorodnyk, Ye.I. (2024), “The mechanism of the tariff system in Ukraine: impact on foreign economic activity”, *Modern Economics*, [Online], vol. 48, pp. 47-55, available at:

<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/20592> (Accessed 27 April 2025).

7. Liuba, O. (2022), “Customs value of goods: problematic aspects and ways to solve them”, *Visnyk ekonomiky*, [Online], vol. 2, pp. 171-185, available at: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/46007> (Accessed 3 May 2025).

8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), “Customs Code of Ukraine” available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (Accessed 1 May 2025).

9. Onishchuk, Yu.V. (2022), “Customs payments as systemic categories of customs legislation of Ukraine and the European Union”, *Nove ukrainske pravo*, [Online], vol. 6, available at: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/397/351> (Accessed 4 May 2025).

10. Slavkova, A.A. and Ibrahimov, E.R. (2025), “Evolution of structural and functional characteristics of the State Budget revenues of Ukraine”, *Aktualni pytannia ekonomichnykh nauk*, [Online], vol. 8. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14942386>.

11. Timoshenko, N. Didyk, O. and Smoliar, L. (2024), “Customs policy of Ukraine under martial law”, *Ekonomika ta suspilstvo*, [Online], vol. 61. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-56>.

Стаття надійшла до редакції 16.05.2025 р.